

Pintura espanyola de Velázquez a Goya

Docent: Vanessa Martín Nicolás

Curs 2025-26: UNED Sènior Sant Boi

Hores lectives: 30

Dia i hora: dilluns, de 18h a 20h

Idioma: català

Calendari: setembre: 22 i 29
octubre: 6, 13, 20 i 27
novembre: 3, 10, 17 i 24
desembre: 1 i 15
gener: 12, 19 i 26

Introducció

“Pintura espanyola de Velázquez a Goya” és una proposta per endinsar-nos en un dels períodes més apassionants de la història de l'art a la península Ibèrica: del Segle d'Or fins a l'inici del segle XIX.

Ens aproximarem a la pintura desenvolupada entre 1599, any de naixement de Diego Velázquez, i 1828, any de la mort de Francisco de Goya. Analitzarem no només les obres i els tallers, sinó també el context que les va fer possibles: la literatura artística, la sociologia de l'art, les condicions materials i socials dels i les artistes, les fonts, els viatges i els gèneres pictòrics més rellevants.

Aquesta mirada inclourà també una perspectiva de gènere, en continuïtat amb l'assignatura “Grans oblidades: dones artistes en la història de l'art”, per seguir qüestionant els relats dominants i fer visibles les absències.

No calen coneixements previs: el curs s'adreça a qualsevol persona interessada a conèixer millor aquest període clau de l'art espanyol.

Objectius

Conèixer la pintura dels segles XVII i XVIII a Espanya.

Conèixer el context històric i l'evolució de la pintura espanyola en aquest període.

Conèixer alguns dels autors que participen del canvi en la cultura visual al llarg de l'edat moderna a Espanya.

Incorporar el discurs de gènere dins del discurs general de la història de l'art.

Fer una aproximació a les fonts literàries de l'època.

Analitzar els continguts iconogràfics de les obres seleccionades.

Reflexionar sobre la relació entre la pintura i altres camps artístics de l'època, com la literatura, l'escultura o l'arquitectura, per a entendre el context cultural de manera més àmplia.

Promoure l'anàlisi comparativa entre diferents gèneres pictòrics, com el retrat, la pintura religiosa, la pintura de gènere o el paisatge, per a entendre les seves característiques i funcions dins de la societat de l'època.

Programa

- Introducció al període històric. Literatura artística (vides, quaderns, cartilles, tractats). Encàrrecs i col·leccionisme. Clients i mecenes. Presència femenina en la producció artística i en el mecenatge: monges, reines, nobles i col·leccionistes.
- El pintor i la pintora en el Segle d'Or (formació, situació social i cultura). Temes i gèneres (retrat, natura morta, història, mitologia, pintura religiosa, vanitats, paisatge, pintura de gènere). Presència i absència de les dones en els circuits artístics. El cas de Josefa de Óbidos com a artista professional al segle XVII.
- La cort de Madrid. Bartolomé Carducho, Vicente Carducho, Eugenio Cajés. Caravaggisme a la cort; Juan Bautista Maíno, Pedro Nuñez. La formació de dones a la cort (el precedent d'Isabel de Valois i Sofonisba Anguissola).
- La ciutat de Toledo, centre avantguardista de la pintura: els precedents de la pintura d'El Greco. Juan Sánchez Cotán i Pedro Orrente.
- València i el comerç mediterrani: Francisco Ribalta.
- La ciutat cosmopolita de Sevilla. Francisco Pacheco, Juan de Roelas, Francisco Herrera "El Viejo" i Francisco de Zurbarán. Naturalisme devocional, art conventual i circulació cap a Amèrica.
- José de Ribera i el regne de Nàpols. Dones i cercles artístics napolitans en diàleg amb l'àmbit hispànic.
- Alonso Cano i l'inici de l'escola granadina. Art religiós en àmbits femenins: producció conventual i decoració devocional.
- Diego Velázquez. Evolució estilística, viatges, influències italianes i context de cort.

- El barroc ple a Madrid. Francisco Rizi i els pintors del barroc ple: Juan Carreño de Miranda, Claudio Coello.
- La pintura a Sevilla en el Barroc final. Bartolomé Esteban Murillo i Juan Valdés Leal.
- Antonio Palomino i la pintura a Madrid a principis del segle XVIII. Reflexió sobre l'absència de dones artistes a les fonts canòniques.
- Pintura del barroc a Catalunya: Lluís Gaudin, Joan Gallart, Pau Priu, Antoni Viladomat i Francesc Tramulles.
- Francisco Bayeu i la cort de Carles III. El Grand Tour i el camí cap al neoclassicisme. Paper de les dones en l'intercanvi cultural i artístic europeu.
- Francisco de Goya. Retrat social, crítica, guerra i visió moderna de l'artista.
- Perspectives de gènere i dones artistes al segle XVII i XVIII: pràctiques artístiques femenines, dificultats d'accés a la formació i al mercat, artistes oblidades o silenciades per la historiografia. Relectura de fonts, genealogies invisibles i noves metodologies.

Metodologia

El curs es troba dividit en 15 sessions de caràcter presencial de dues hores cadascuna (30 hores en total). Aquestes classes, de caràcter teòric, es guiaran amb material visual i/o audiovisual i es completaran amb lectures complementàries.

Al llarg del curs es preveu una sortida.

Bibliografia

La bibliografia compartida en aquesta guia és bàsica per tenir una visió general dels continguts de l'assignatura. En cada bloc, al llarg del curs, es facilitarà bibliografia específica dels temes tractats.

ANGULO INÍGUEZ, Diego: "Pintura del siglo XVII", a *Ars Hispaniae*. Historia Universal del Arte Hispánico, Madrid, Editorial Plus Ultra, 1971.

BATICLE, Jeannine, *Goya*, Barcelona, Crítica, 1995.

BROWN, Jonathan: *Imágenes e ideas de la pintura española*, Madrid, Alianza Forma, 1980.

BROWN, Jonathan: *La Edad de Oro de la pintura en España*, Madrid, Nerea, 1990.

El siglo de oro de la pintura española. Biblioteca Mondadori, Fundació Amigos del Museo del Prado, 1991.

Fuentes y modelos de la pintura barroca madrileña. Madrid: Arco/ Libros, 2008.

GALLEGO, Julián: *El pintor de artesano a artista*, Granada, Universidad, 1976.

GALLEGO, Julián: *Visión y símbolos en la pintura española del siglo de oro*, Madrid, Ensayos de Arte Cátedra, 1991.

HELLWIG, Karin: *La literatura artística española del siglo XVII*. Visor, colección la Balsa de la Medusa, 1999.

MARTÍN GONZÁLEZ, Juan Jos? *El artista en la sociedad española del siglo XVII*, Madrid, Ensayos de Arte Cátedra, 1993 (2 ed.).

MORALES Y MARÍN, José Luis, *Pintura en España. 1750-1808*, Madrid, Cátedra, 1994.

MORAN TURINA, Miguel i PORTÚS PÉREZ, Javier: *El arte de mirar. La pintura y su público en la España de Velázquez*. Madrid, Istmo, 1997.

MUNÓZ GONZÁLEZ, Maria Jesús *El mercado español de pinturas en el siglo XVII*. Madrid: Fundación Caja Madrid, 2008.

PÉREZ SÁCHEZ, Alfonso E.: *Pintura barroca en España, 1600-1750*, Madrid, Manuales de Arte Cátedra, 1992 (2010).

PÉREZ SÁNCHEZ, Alfonso E.: *De pintura y pintores. La configuración de los modelos visuales en la pintura española*. Madrid, Alianza Forma, 1993.

STOICHITA, Victor I: *El ojo mítico. Pintura y visión religiosa en el Siglo de Oro español*, Madrid, Alianza Forma, nº. 139, 1996 (1995).

TORRAS TILL Santi: *Pintura catalana del Barroc. L'auge col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII*. Girona, Universitat de Girona, 2012.

TRIADÓ TUR, Joan-Ramon: *La pintura española. El Siglo de Oro*. Barcelona, Carroggio, 1999.

VVAA: *El siglo de oro de la pintura española*. Biblioteca Mondadori, Fundación Amigos del Museo del Prado, 1991.

WALDMANN, Susann: *El artista y su retrato en la España del siglo XVII. Una aportación al estudio de la pintura retratística española*. Madrid, Alianza Forma (nº. 155), 2007.